

Temps d'esperança al Tímor Oriental

La crisi econòmica i política d'Indonèsia comença a aplanar el camí de la independència al Tímor Est. A l'ex-colònia portuguesa, annexionada per Suharto el 1975, s'hi respiren aires d'esperança, després de molts anys de repressió, tortures i matances silenciades.

ANTONI CASTEL

Manifestació d'estudiants a Dili, la capital de Tímor est. Ells, com la major part de timoresos, reaccionen de les declaracions de govern i militars indonesis segons les quals acceptaran la independència de Tímor Est si es decideix en un referèndum.

El Tímor Est sembla recobrar l'esperança després de vint-i-tres anys de patir en silenci, de ser víctima d'un dels genocidis més importants que s'han dut a terme en aquest planeta des de la fi de la Segona Guerra Mundial. A final de gener, de forma sobtada, el president d'Indonèsia, Yussuf Habibie, va anunciar que estava disposat a concedir la independència a l'ex-colònia portuguesa, si així ho decidien els seus habitants. "Vull que el problema de Tímor s'hagi resolt abans de gener del 2000", declarava Habibie dues setmanes després.

A Dili, la petita capital del territori ocupat pels indonesis des de desembre del 1975, la proposta de

Habibie és vista amb desconfiança, encara que reconeixen que s'han fet passos importants, impensables fa uns anys. "No ens fiem dels indonesis, perquè ara mateix armen els grups civils integracionistes", declara Manuel Viegas Carrascalão, que allotja a casa seva més de dos-cents refugiats, procedents en bona part dels districtes de Liquica i Ainaro. Carrascalão, una de les veus més respectades del país, és un dels dirigents de la Unió Democràtica de Tímor (UDT) i membre del Consell Nacional de la Resistència de Tímor (CNRT), en el qual hi ha representades totes les forces del país.

Marcelo de Jesús, un camperol

de vint-i-set anys, explica en tetum, la llengua del Tímor Est, que va fugir de Turiscae a final de novembre, una setmana després de la mort d'un jove del poble a mans de les milícies al servei d'Indonèsia. Saturnino dos Santos, un altre refugiat, conta com, el dia 8 de gener, van entrar els grups paramilitars a Maubara. "Van escorcollar casa per casa i van apallissar els favorables al referèndum", declara amb la veu tremolosa de qui encara no s'ha tret la por del cos.

Els refugiats són la part més visible d'un conflicte que ha pres un altre rumb arran de la caiguda del general Suharto, el maig de 1998. La substitució del general que havia governat amb mà de ferro Indonèsia aquests últims trenta-un anys amb el vist-i-plau d'Occident ha obert un espai de llibertat a l'ex-colònia portuguesa i ha permès que a Djakarta la gent parli obertament de la qüestió de Tímor i descobreixi el seu propi Vietnam.

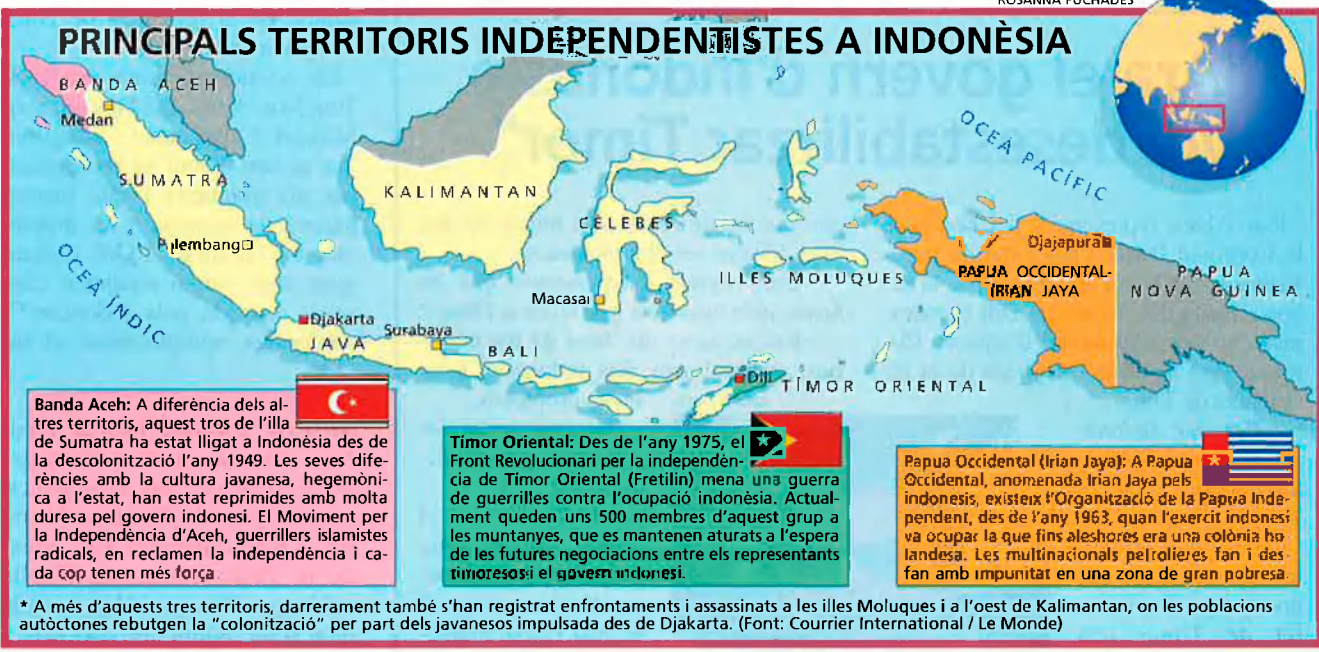
Milícies pro-integracionistes.

Mentre el president Habibie i el ministre d'Afers Exteriors, Ali Alatas, parlaven de negociar el futur del Tímor Est, els militars continuaven armant les milícies pro-integracionistes. En un territori arrasat moralment pel conflicte i afectat com pocs per la crisi econòmica indonèsia, els militars troben caps de llogarets disposats a escoltar les seves tesis integracionistes en canvi d'unes 200.000 rupies mensuals (unes 3.300 pes-

ROSANNA PUCHADES

PRINCIPALS TERRITORIS INDEPENDENTISTES A INDONÈSIA

Banda Aceh: A diferència dels altres territoris, aquest tros de l'illa de Sumatra ha estat lligat a Indonèsia des de la descolonització l'any 1949. Les seves diferències amb la cultura javanesa, hegemònica a l'estat, han estat reprimides amb molta duresa pel govern indonesi. El Moviment per la independència d'Aceh, guerrillers islamistes radicals, en reclamen la independència i cada cop tenen més força.

Timor Oriental: Des de l'any 1975, el Front Revolucionari per la independència de Timor Oriental (Fretilin) mena una guerra de guerrilles contra l'ocupació indonesi. Actualment queden uns 500 membres d'aquest grup a les muntanyes, que es mantenen aturats a l'espera de les futures negociacions entre els representants timoresos i el govern indonesi.

Papua Occidental (Irian Jaya): A Papua Occidental, anomenada Irian Jaya pels indonesis, existeix l'Organització de la Papua Independent, des de l'any 1963, quan l'exercit indonesi va ocupar la que fins aleshores era una colònia holandesa. Les multinacionals petrolíferes fan i desfan amb impunitat en una zona de gran pobresa.

* A més d'aquests tres territoris, darrerament també s'han registrat enfrontaments i assassinats a les illes Moluques i a l'oest de Kalimantan, on les poblacions autòctones rebutgen la "colonització" per part dels javanesos impulsada des de Djakarta. (Font: Courrier International / Le Monde)

setes), un sou que no cobra ni un funcionari.

"Els militars indonesis són nazis", proclama, indignat, el jesuïta João Felgueiras, des de casa seva, a Lahane, un suburbi de Dili. Felgueiras, portuguès de cor timorenc, és també molt crític amb la jerarquia eclesiàstica, que acusa de passivitat durant els recents atacs de les milícies pro-indonèsies contra alguns pobles. "El poble està trist perquè l'església no ha reaccionat", declara.

Malgrat les crítiques, l'església oficial sembla que té el suport incondicional d'una població que no renuncia, com reconeix el sacerdot Jovito Rego de Jesús Araújo, a les seves pràctiques tradicionals. La missa diària de les sis del matí del bisbe Carlos Filipe Ximenes Belo, premi Nobel de la Pau del 1996, congrega centenars de persones. El diumenge els fidels omplen els jardins de la residència del bisbe i s'hi amunteguen fins al carrer, seguint en silenci la litúrgia i escoltant l'homília en tetum, en la qual el desconexador de la llengua pot distingir la repetició de les paraules *reconciliação*, manllevada al portuguès, i *merdeka* (independència) i *reformasi* (reformes), del bahasa indonesi.

Al final de la missa, Belo dona la mà a les desenes de persones

que se li acosten. Per a cadascuna té una paraula d'afecte, un gest important en una societat en la qual pràcticament tothom es coneix. "Belo és una referència moral, i durant aquests últims anys ha estat una trinxera de defensa contra els ocupants", assegura Fernando José Duarte Silva, un portuguès que es va quedar a Timor quan la marina portuguesa, en què servia, va anar-se'n de forma precipitada, l'agost del 1975, enmig de la guerra civil entre la UDT i el Fretilin.

El Mandela de Timor. Els signes de l'obertura tolerada pel govern indonesi són evidents a la petita universitat, on els estudiants parlen de política contínuament i duen samarretes amb el rostre de Xanana Gusmão, el líder de la guerrilla del Fretilin, que aquell mateix dia era traslladat de la presó de Cipiang, Djakarta, a una residència vigilada. "Amb Suharto, mostrar la senyera independentista significava anar a la presó, si tenies sort; si no, acabaves desapareixent", explica en anglès Reinaldo, un estudiant d'informàtica. "No pararem fins a atènyer la independència", remata un altre universitari que s'ha afegit al grup encuriós per l'estranger que fa preguntes.

Xanana és l'heroi, el Nelson

Mandela de Timor, però també es parla amb devoció dels guerrillers en actiu, com ara Taur Matan Ruak, que dirigeix els 500 o 600 combatents que queden a les muntanyes. Un dels mites de la joventut és Hodu Rankaslalok, del secretariat del Fretilin, que va estar disset anys a la guerrilla, fins a ser capturat el 1992. Malgrat haver passat un any en una cel·la d'aïllament i tres anys de presó, Hodu es mostra lúcid i en bona forma. "Vaig ser el braç dret de Xanana a la guerrilla", comenta orgullós.

El canvi de política de Djakarta ha fet reaccionar els indonesis que s'havien establert al Timor Est. Almenys unes cinquanta mil persones han deixat el territori des del maig del 1998 per la província de Nusa Tenggara Timur, l'altra part de l'illa o pels llocs d'on havien vingut, atrets per les promeses del govern de colonitzar aquestes terres. Es calcula que, dels 800.000 habitants del Timor Est, unes 200.000 són indonèsies. "No m'agrada que Timor vagi a la independència", reconeix Wardi, un estudiant de Kalimantan, la part indonèsia de l'illa de Borneo.

El port de Dili bull d'activitat els dies de la setmana que hi arriba el vaixell de passatgers. Desenes de famílies indonèsies envaeixen el

"Ara el govern d'Indonèsia vol desestabilitzar Tímor"

João Alves, representant del Fretilin a la Comissió Política Nacional de la resistència del Tímor Est, em rep a la segona planta d'una casa de Dili transformada en seu provisional d'aquesta Comissió que aglutina les forces de la resistència de Tímor.

—Per què Indonèsia ha canviat el seu discurs amb relació a Tímor?

—Les greus dificultats econòmiques i la nostra resistència han fet de Tímor una qüestió primordial per a Indonèsia, que l'havia de resoldre.

—Què pretén Indonèsia repartint armes entre la població?

—El govern d'Indonèsia vol crear una situació d'inestabilitat. D'aquesta forma vol fer veure al món que Tímor es troba en una fase de guerra civil i així justificar la seva presència militar.

—Què demana la resistència?

—La resistència ha exigit sempre la independència, encara que ha hagut de fer dos passos enrere. El primer, demanant un referèndum perquè alguns sectors ho exigien. El segon, proposant un govern de transició, sota tutela de l'ONU, Portugal i Indonèsia i que haurà de preparar el referèndum.

—Així la resistència no vol la independència immediata?

—No. Volem que hi hagi una transició,

que pot ser de dos anys i mig o de deu anys, segons les circumstàncies.

—Una vegada independents, què en faran, dels indonesis que viuen a Tímor?

—Respectarem els drets de les minories, especialment dels indonesis, i les seves propietats.

ANTONI CASTEL

—I com seran les relacions amb Indonèsia?

—Indonèsia serà el nostre millor amic després de la independència, país amb el qual volem mantenir unes relacions de bon veïnatge.

—Quin espai ocuparà Portugal?

—Sempre hem reconegut Portugal com a administrador del Tímor Est. Necessi-

tem Portugal perquè el portuguès és la nostra llengua nacional i mantenim una afinitat amb els països africans de llengua portuguesa, els anomenats PALOP.

—Quines seran les prioritats econòmiques?

—Les primeres prioritats seran l'agricultura i la pesca. Després, desenvoluparem les riqueses del petroli, el cultiu del cafè i ens preocuparem del turisme.

—I socials?

—Hem de rehabilitar la cultura, malmena per l'ocupació, incentivar els drets humans i crear organitzacions per donar suport als orfes i a les víctimes de la guerra. **A. C.** (Dili)

João Alves. Membre de la Comissió Política Nacional de la resistència de Tímor.

moll a l'espera d'embarcar-se per tornar a les terres que van abandonar fa cinc, deu o quinze anys, per cercar-hi millor sort. Se'n van perquè creuen que al Tímor del futur no hi ha espai per a ells. Les dones, en bona part vestides amb túniques musulmanes, vigilen els nens entremaliats, mentre que els homes estan atents a no perdre el lloc a la cua d'entrada al vaixell. "Marxem, marxem cap a Sulawesi-

si", diu tot suat un pare de família.

La presència dels indonesis suscita reaccions diverses. Ricardo Soares, un taxista que es pot trobar a l'Hotel Turismo, és categòric a rebutjar-los. "Ens van ocupar les cases i se'ns van apropiar de les terres, i ara es queixen", comenta el mateix moment que avança un camió carregat fins dalt de tot. "Uns altres que se'n van a Kupang", assegura. Kupang és la

capital de la província de Nusa Tenggara Timur.

Els polítics són més prudents. Tant João Alves, del Fretilin, com Manuel Carrascalão, asseguren que al nou Tímor hi haurà espai per als indonesis i que pensen garantir la seguretat i les propietats dels indonesis. "Què passarà quan algú vulgui recuperar casa seva, ocupada pels indonesis?", s'interroga oportunament el taxista.

Més de 200.000 morts. L'eufòria del moment no pot amagar el sofriment de tants anys, principalment perquè quasi totes les famílies han perdut algú. La Comissió de Drets Humans de l'ONU estima que l'ocupació ha causat la mort d'un mínim 200.000 persones, una quarta part de la població. Encara que Indonèsia mai no ha donat xifres, es calcula que uns vint mil soldats indonesis han mort en la guerra. La prova que la guerra va ser brutal es troba en el cementiri dels "caiguts" indonesis, davant el seminari, ple de làpides de soldats i d'alguns col·laboradors timorencs. "L'han ampliat unes quantes vegades, de tants morts", comenta un venedor ambulat de caramels, que espera la sortida del col·legi per fer una mica de calaix.

Els testimonis de la repressió són esfereïdors: famílies senceres foren liquidades, sobretot els primers tres anys, quan moltes persones van acompanyar a les muntanyes la resistència per fugir dels ocupants. "De Craras, prop de Viqueque, se'n diu el poble de les vídues perquè van matar-hi tots els homes el 1983. Van quedar-hi cinquanta dones, que han criat els fills més petits que van deixar vius", comenta Maria Domingues Fernandes, presidenta de Focupers, una organització de suport a la dona maltractada. El marit de Domingues, simpàtic, escolta amb atenció. En sortir de casa, m'assabento que acabava de ser alliberat després d'haver passat deu anys a una presó d'alta seguretat a l'illa de Java.

Antoni Castel (Dili)